

◆ Tənqid və ədəbiyyatşünaslıq

Elnarə AKİMOVA

MÜASİR POEZİYADA ÇÖKÜŞ FƏLSƏFƏSİ

Müstəqillik dövrünün poeziyası daha çox minor motivlər üstə köklənən, insanın mənəvi-ruhsal tənəzzülünü sərgiləyən ovqat şeirləri ilə xarakterizə olunur. Bunu təbii ki, həmin dönmənin özünün mürəkkəb mahiyyəti, kəskin çaları ilə əlaqələndirmək lazımdır. Zaman və onunla bağlı ideyaların deqradasiyaya uğraması cəmiyyətdə son problematikasını labüdləşdirir, şəxsiyyətin iflasına, onun içindəki çöküş fəlsəfəsinin yaranmasına rəvac vermiş olur. Amma nəzərə almaq lazımdır ki, həmin çöküş fəlsəfəsi milli poeziyada yalnız 90-cı illərin bəhrəsi olmayıb, özündə daha əvvəlki dönməni qapsayır. Yeni, bu gün şair içinin, mənəvi dünyasının təklyi, tənhalığından nəşət tapan çağdaş şeirimiz birmənalı təfsirə gəlmir, onun kökləri bir qədər dərinlərə işləyib var-varlığını bir neçə onillik əvvəldə, sovet ədəbiyyatı daxilində yaranmağa cəsəret etmiş dekadans ovqatlı poeziya mətnlərində tapır.

Dekadans ruhun çöküşüdür, insanın həyat, dünya, bəşər rifahı, xoş gələcəklə bağlı ideyalarının "xəyali-inkisare" uğraması, insanın içində yaranan "son" problematikasıdır. İlk dəfə XIX əsrin axırlarında Fransada meydana çıxan dekadentizm cərəyanı simvolizm, surrealizm, kubizm kimi cərəyanları özündə ehtiva edir. Rus tənqidçisi V.V.Stasov "Şeir aləminin sərgisindən" adlı məqaləsində dekadentizmin ilk dəfə Fransada yaranması və fərqləndirici cəhətlərinə dair yazır: "Dekadentlər fransız sənətinin müasir durumuna müxalif olanlardır. Onların poeziyasının xarakterik xüsusiyyəti - aydın olmamaq, qeyri-müəyyənlik, yalnız üreyin hərəkətinə və həssaslığına aid olan sirlə suallara can atma nəticəsində yaranan mistisizmdir" (V.Stasov, S. parnasskoy vıstavki. "Novosti", 23 iyun 1898). Dekadentlərin 1885-ci ildə "Le Dekadent" adlanan ilk jurnalları çap olunur. Zamanında heç də hamı tərəfindən qəbul olunmayan dekadentizm imperalizm dövrünün mürtəce cərəyanı kimi inkar olunmuşdur. Əziz Mirəhmədov "Ədəbiyyatşünaslıq terminləri lüğəti" kitabında dekadentizmi belə xarakterizə edir: "Əksər hallarda ictimai həyatdan uzaq, xalq mənafeyinə xidmət etmək istəməyən sənətin təbliği, mövhumat və xürafat, dünyanı təbiət xaricindəki qüvvələrin idarə etməsi haqqında cəfəngiyyətə inam, ifrat fərdiyyətçilik, sadə əmək adamlarına nifrət, "ince" hisslərlə əylənmək, ölümü, pozğunluğu və əxlaqsızlığı tərənnüm etmək, zahiri gözəlliyə və bədii formaların ala-bəzək olmasına çalışmaq və s. cəhətlər dekadentlərin başlıca xüsusiyyətləridir." (Ədəbiyyatşünaslıq terminləri lüğəti (tərtib edən Ə.M.Mirəhmədov). Bakı, "Maarif", 1988, səh. 62) Qərb ədəbiyyatının özündə belə dekadentizmi tənqiddən ələ bu ittihamlarla inkar edirdilər. Bu cərəyanın ənənələri qırmaq zərurətindən doğan yenilikçi meyllərini "zahiri gözəlliyə və bədii formaların ala-bəzək olmasına çalışmaq", dünyadan təcrid olub içinə çöküşünü, şəxsi "mən"indən